

54570
74.8.2

ЖЫР ЖҮЛДЫЗЫ



Солтүстік Қазақстан облысы
«Асыл Мұра» орталығы

ЖЫР ЖҰЛДЫЗЫ



Қызылжар - 2002

84.57.23

м.г.д.

Солтүстік Қазақстан облысы
“Асыл мұра” орталығы

Құрастырушылар: Қайролла Мұқанов,
Ғалым Қадірәліұлы, Социал Жұмабаев - “Асыл
мұра” орталығының мүшелері.

Составители: Кайролла Муқанов, Ғалым
Кадыраты, Социал Жұмабаев - члены центра
“Асыл мұра” (“Золотое наследие”).

ЖЫР ЖҮЛДЫЗЫ

Жинақ (Қазақ және орыс тілінде)

ЖЫР ЖҮЛДЫЗЫ

Сборник (на казахском и русском языках)

35477

Петропавл – 2002 ж. – бет.
ISBN 5-7667-9535-1

@ Петропавл - 2002

Солтүстік Қазақстан облысы
“Асыл мұра” орталығы

1/1



“Қазақ жазушыларынан, әрине, Абайды сүйемін... Бұдан соң Мағжанды сүйемін... Қазақ ақындарының қара қордалы ауылында туып, Европадағы мәдениетпен сұлулық сарайына барып, жайлауы жарасқан арқа қызын көріп, сезгендей боламын. Мағжан культурасы зор ақын... Бүгінгі күннің бар жазушысының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалуға жарайтын сөз, Мағжанның сөзі. Одан басқамыздан бәріміздікі күмәнді, өте сенімсіз деп білемін“.

Мұхтар Әуезов

“Абай - ақылдың ақыны, ал Мағжан – ақынның ақыны. Мағжан ақын ретінде Абайдан күштірек. Біз Мағжаннан үйренуіміз керек“.

Сәбит Мұқанов

“... Мағжан нәзік сезімнің, тәтті қиялдың ақыны, ол кедейдің ақыны емес, ұлт ақыны“.

Жүсіпбек Аймауытов

“Ағылшындар үшін Шескпирдің, орыстар үшін Пушкиннің ролі қандай болса, қазақ халқы үшін Мағжанның ролі сондай“.

Әлкей Марғұлан

Мағжан Жұмабаев 1893 жылы Солтүстік

Қазақстан облысының Булаев (қазіргі Мағжан Жұмабаев атындағы) ауданының Молодежное селосының жанындағы Сасық көл жағасында туған. Ақынның әкесі Бекен Қазан революциясына дейінгі кезеңдегі ірі қазақ байларының бірі, Қызылжар өңіріне Кенес өкіметі келгенше ол Полудин өңірінің болысы болған адам. Бекенде жеті ұл, екі қыз болған. Сол балаларының үшіншісі — Мағжан. Ол жасынан ауыл молдасынан хат танып, кейін Қызылжардың Стамбул университетінің түлегі Мұхаметжан Бегішев басқарған Шалақазақ медресесінде оқиды. Оқуға зерек баласының бетінен қақпайтын ата-анасы Мағжанның оқуын әрі қарай жалғастыруына қарсы болмай, оны Уфадағы Ғалия медресесіне дәріс алуға жібереді.

Жас Мағжан ақындығын ауылда, Қызылжарда жүргенде-ақ танытып, ел-жұрттың ауызына іліккен еді. Ақынның жырында тақырып, тіліне тиек болған туған жерінің, Жолдыөзек өңірінің әсем табиғаты, ақ балтырлы қайындары, көкорай шалғыны, айнадай жарқыраған көлі. Осылардың бәрі жас

ақынды сұлулық, әсемдік құшағына алып, шалқытып, толқытып, тебіrentкені рас. Ол осы сұлулықты жанына сіңіріп, көріп өсті.

Мағжанның қоғамдық-саяси көзқарасы қалыптаса бастаған тұста Ресей империясында да, оның отары болып отырған Қазақстанның қоғамдық-экономикалық және саяси тіршілігінде де сан қилы өзгерістер болып жататын. Қазақ жерін капиталистік қатынастар жайлай бастаған еді. Оның есесіне орыстың прогресшіл мәдениеті де елімізге еркін енуде болатын.

1905 жылғы орыс революциясының дүмпуі Қазақстанға да жеткен. Бодандықтан бостандыққа ұмтылушылық сарыны ел арасына тез тарап кетуге сол кездегі Мағжан Жұмабаев сияқты қазақ интеллигенциясының өкілдерінің әсері болды. Азып-тозып, күйзелген елдің жай-күйі ақынды ерте алаңдатты. Сол ауыртпалық пен мүшкіл хал кешкен халқының ортасында жүргеннен кейін Мағжанның жанын ел қасіреті аяздай қаритын. Оған ақынның “Туған жерім Сасықкөл”, “Бостандық” сияқты жырлары куә.

Мағжан Жұмабаевтің әйел — ана тақырыбына арнаған өлеңдері 1910 жылдан бастап қазақ газеттерінде жиі жарияланып, тұрды. Өмірдің мәні һәм сәні, күні мен айы, тіршіліктің негізі әйел — ананы, әйел — аруды бар болмыс бейнесімен, шұрайлы тілмен бейнелеп берді.

19 жасар Мағжаның алғашқы өлеңдер жинағы “Шолпан” деген атпен Қазанда басылып шықты. Осы кезден бастап-ақ жас дарынның есімі тек қазақ оқырмандарына ғана емес, татар, башқұрт және басқа түркі тілдес халықтарға танымал бола бастады. Сөйтіп қазақ елінің көгінде шын мәнінде Шолпандай жарқыраған бір жарық жұлдыздың туғаны күмәнсіз еді. Ғажайып жырларымен туған халқын қуанышқа бөлеген Абайдың ізін басып, жыр сүйер қауымды ойлы да өткір және кестелі, өрнекті өлеңімен тамсандырып, таң қалдырып, әлем әдебиетіне Мағжан Жұмабаев келді.

Ақындық жолына айқын түскен Мағжан Жұмабаев өзінің білімін байыту ниетімен Омбының мұғалімдер даярлайтын

семинариясына түседі. Онда оқып жүргенде ол орыстың, батыстың әдебиеті мен тарихын көп оқып, көп зерттейді. Мағжан Омбыда Пушкиннің, Лермонтовтың, Гетенің, Гейнениң, Байронның және басқа да көптеген орыс, батыс ақындарының шығармаларын тәржімелеп, қазақ оқырмандарына таныстырады.

Әлемдік әдебиеттің кәусар бұлағынан және халқының ғасырлық даналығынан сусындағаны оның рухани интеллектуалдық мәдениетінен, поэзиялық шеберлігінен жарқырап көрінеді. Мағжан Омбының мұғалімдер семинариясын тәмамдағаннан соң біраз жылдар бойы шығармашылықпен айналысады. 1918 жылы Омбыда шыққан “Балапан” қолжазба журналы мен “Кедей сөзі” газетінің жауапты редакторы, Омбы қаласында ашылған қазақ мұғалімдерін дайындайтын курстың директоры (кейін Петропавлға көшіріліп, педтехникум болған, қазір орыс-қазақ балалары аралас оқытылып жүрген гуманитарлық-педагогикалық колледж) болып істеген.

1920 жылдардың басында Мағжан Қызылжар қаласында “Бостандық туы” газетінде және аш адамдарға көмек көрсету комитетінде істейді, 1922-1923 жылдары Ташкентте оқу-ағарту институтында оқытушы болады әрі сонда шығып тұрған “Ақ жол” газеті мен “Шолпан”, “Сана” журналдарына өлең-жырларын бастырып тұрады.

Мағжан Жұмабаев 1923-1927 жылдары Мәскеудегі Шығыс әдебиеті институтына түсіп оқиды, әрі қызмет істейді. Мәскеуде Мағжан М.Горькийдің “Сұңқар жыры” кітабын қазақ тілінде бастырып шығарады. Қазақ, өзбек және түркмен әдебиеттерін үш томдық жинағын В.Брюсовтың тапсыруымен Мағжан баспаға дайындайды. Шығыс еңбекшілерінің коммунистік университетінде қазақ әдебиетінің тарихы мен қазақтың әдеби тілінің стилистикасы деген тақырыпта лекция оқиды. Осы еңбектерін де баспаға дайындайды. Мағжанның алдынан жыр құлагері атанған Ілияс Жансүгіров, филология ғылымының докторы, профессор Бейсембай Кенжебаевтар дәріс алады.

Мағжан Жұмабаевтың 1920-шы жылдардағы жыр жолдарына үңіле қарап, зейінмен зерттей оқысақ, байқайтынымыз халқымыздың ғасырлар бойы тырнақтап жинаған асыл қазыналарын - әдебиетін, тілін, мәдениетін, әдет-ғұрып, әнін, күйін жоғалта көрме, айырылып қалма деп ескертеді. Ұрпағым, сендер сол мұрадан көз жазып қаласың-ау, - деп зар қағады.

Қазақ жастарын өнер-білімге, жоғары мәдениеттілікке шақырады. Жастарды ізгілікке, инабаттылыққа меңзеген ерекшелік Мағжан поэзиясында тұтастық тауып, айшықталып тұрады.

Романтик ақынның қиыннан қиыстырған өлең-жыры болмысты тура беруден аулақ, керісінше, қиял әлеміндегі суреттер, көңіл-күй толғаныстары арқылы мұраттарды, дәуір тынысын көркем бейнелеу.

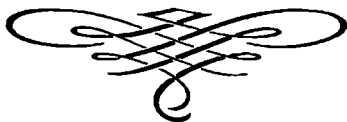
Патшалық заманның қатыгездігінен, үстемдігінен бұғып, қорқып қалған халқын ұлы ерліктерге, бостандық теңдік үшін күрестерге жігерлендіру үшін еліміздің тарихын, хандарының, батырларының

ерліктерін тамаша да әсерлі жырлайды.

“Батыр Баян“, “Қорқыт“, Қойлыбайдың қобызы“ және басқа жыр, дастандар әдебиетіміздің алтын қорына қосылған шоктықты туындылар. Сөйте тұра ғажайып жерлесіміз, ұлы ақын, ұлы азаматтың мына фәни дүниеге сыймайтындай халге келуі қалай? Оны Мәскеуде де, Алматыда да, Петропавлда да қуғын-сүргінге ұшыратады. Ол ақ түрмеде де, республикалық НКВД-нің қапасында да, Мәскеудің атышулы Бутыркасында да, Соловкидің, Карелияның лагерінде де отырады. Ақыры 1938 жылы қайран ақынды атқызып тынады. Оның себебі, Мағжан ақынның өзі өмір сүрген уақыттан, дәуірден де ертерек туғаны, оның талантына, дарынына, азаматтығына қатар тұратын замандастарының аз болуы. Мағжанның басты трагедиясы осында. Әйтпесе ұлы ақын жайында қазақ әдебиетінің классигі Мұхтар Әуезов: “Қазақ жазушыларынан әрине Абайды сүйемін. Бұдан соң Мағжанды сүйемін, Европалығын, жарқыраған әшекейлігін сүйемін.

... Бүгінгі күннің бар жазушыларының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық алуға жарайтын сөз Мағжанның сөзі. Одан басқамыздың бәріміздікі күмәнді, өте сенімсіз деп білемін“, деген екен.

Мағжан Жұмабаевтың кітаптары әлі аз. Баспадан шыққан оның кітаптарының тиражы да көп емес. Сол себептен жыр сүйер қауымға жерлесіміз, ұлы ақын Мағжан Жұмабаевтың ең таңдаулы шығармаларын ұсынып отырмыз.



БҰЛБҰЛ

Сайрайсын мұнды күймен жүз құбылтып,
Кейде аяң, кейде желіс, кейде сылтып.
Денені суытасың, ысытасың,
Тұрасың маужыратып кейде жылытып.

Құясың тәтті дауыс тамылжытып,
Тұрады жан-жануар дәмін жұтып,
У-шу жоқ, қарқ-шиқ еткен қарға, торғай
Ұялып әлдеқайда кеткен жытып.

Ұста сөз, мұңды даусың басты байлар,
Тоқтаған шабуынан құлын-тайлар.
Даусыңнан елжіремес нәрсе бар ма,
Жас төгер бойы балқып терең сайлар.

Бұлбұл құс! Көзімде жас, кеудемде от,
Болып, мен саған келдім, ішімде шоқ.
Дертіме сенен ғана дәрмен болар,
Басқадан, анық білдім, еш пайда жоқ.

Бұл жерден ұшып кетші сәулем жаққа,
Барып қон нәзік қана бір бұтаққа.

Сөйле оған ашындырып менің жайым,
Көңілін елжіретпей қанат қақпа!

Жүз күбылт даусыңды, өрте өзегін,
Өртесін, қызыл жалын қыл төсегін.
Ойын ал, бойын балқыт, сүйдір мені,
Қалсын ол ойлай алмай өз есебін.

Тез, бұлбұл, мұнды дауыс, сиқыр тілдім,
Дәрменді қалың дертке сенен білдім.
Қылмасаң бір мейірім, сорлы пендең,
Қайғыдан қолым жетпей, міне өлдім!

АТАҚТЫ АҚЫН СӨЗІ АЛТЫН ХАКІМ АБАЙҒА

Шын хакім, сөзің асыл – баға жетпес,
Бір сөзің мың жыл жүрсе дәмі кетпес.
Қарадан хакім болған сендей жанды
Дүние қолын жайып енді күтпес.

Сөзіңе құлақ салып, баға бермей,
Қисайып қыңырайды жұртың иттес!
Бұртиып, теріс қарап: “Аулақ жүр!” - деп,
Болды ғой жақын туған бәрі кектес.

Тыныш ұйқта қабірінде, уайым жеме:
“Қор болды қайран сөзім босқа!” - деме.
Артында қазақтың жас балалары
Сөзінді көсем қылып жүрер жөнге!

Ай, жыл өтер, дүние көшін тартар,
Өлтіріп талай жанды, жүгін артар.
Көз ашып, жұртың ояу болған сайын
Хакім ата, тыныш бол, қадірің артар.

Жүрген жанның артында ізі қалар.
Етікші өлсе, балға мен бізі қалар.
Бір бай өлсе, төрт түлік малы қалар,
Жүйрік өлсе, артында сөзі қалар!

Сұм дүние сылаң беріп көптен өтер,
Сау қалғанның көбісі ертең бітер.
Тоқтамас дүниенің дөңгелегі,
Жүйріктің айтқан сөзі көпке кетер.

ТУҒАН ЖЕРІМ – САСЫҚКӨЛ

Алыстан мұнарланып шалқыған көл,
Бетінде күннің нұры балқыған көл.

Жарысып саф күмістей ақ көбігін,
Мап-майда мөлдірінде қалқыған көл.

Жанында жас балалар ойнаған көл,
Жан-жануар суыңды ішіп, тоймаған көл.
Көз салып жалтырына, мұңға батып,
Ғашықтар жарын іздеп, ойлаған көл.

Шешініп қыз-келіншек су алған көл,
Әр жанды мөлдіріңнен суарған көл.
Масайрап, суға тойып төрт түлік мал
Дөңіне ойнақ салып, қуынған көл.

357777

Сыртында ақ боз үйлер жарасқан көл,
Байларың кедейлерге қарасқан көл.
Ағайын тату-тәтті - қоныс бірге,
Саулықты сағат сайын сұрасқан көл.

Түрлі құс әуез қосып, шулаған көл,
Шуақта балықтарың тулаған көл.
Сапырып сары қымыз ертеңді-кеш,
Басында кеңес құрып, дулаған көл.

Сасық деп еркелетіп, ат қойған көл,
От-суға иең түгіл, жат тойған көл.

Қызылорда облысының
Мәдениет және спорт
басқармасының

Назданып, жүйрік мініп, тарлан шүйіп,
Көксілдер тұс-тұс жақтан ат қойған көл.

Кір жуып, кіндік кесіп, сенде өскен көл,
Құрбымен ойнап-күліп, кел дескен көл,
Жарасып тайға мініп, батпаққа аунап,
Күресіп күн батқанда белдескен көл.

Айдын көл, ата қоныс, күт болған көл,
Сусын боп сұрағанға, от болған көл.
Кеше бірлік, ынтымақ түгел шақта
Бейне бір сенің басың сүт болған көл.

Білмеймін не боларын, қайран көлім,
Жарайды тең болмаса күн мен түнін,
Итиіп қарашекпен келіп қонса,
Басыңнан құсы ұшып кетер сенің.

ТУҒАН ЖЕР

Бұл жарыққа аяқ басып туған жер,
Кіндік кесіп, кірім сенде жуған жер.
Жастық — алтын, қайтып келмес күнімде
Ойын ойнап, шыбын-шіркей қуған жер.

Жаратылдым топырағыңнан, сен — түбім.
Жалғаны жоқ бәрі сенен жан-тәнім.
Сенен басқа жерде маған қараңғы,
Жарық болар Шолпан, Айым, мен — Күнім.

Тәтті суың дәмі аузымнан еш кетпес,
Қалың нуың, қыр, суыңа жер жетпес.
Кең далаңда ойын ойнап қалсамшы,
Жазу болып адамзатқа ер жетпес!..

Балақ түріп, қозы қуып, жарысып,
Батпағында тең құрбымен алысып.
Түнде - ақсүйек, алтыбақан, ал күндіз
Үйретем деп асау тайға жабысып.

“Адам басы — алла добы“ деген рас,
Қалай қуса, солай кетпек сорлы бас.
Кім біледі, мен де шетке кетермін,
Туған жерім, сені тастап басым жас.

ОРАМАЛ

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.

Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп...

Күз сарғайтты қайыңды,
Мен де бірге сарғайдым.
Қара бұлт жауып айымды,
Жылаймын, күйем, зарлаймын.

Толып қалды төрт айға,
Күйікпенен күн өтті,
Жарымды, өкіріп отарба
Қанды жаққа әкетті.

Елін ойлап қамығып,
Жүрегі толып дерт-шерге,
Жүр екен жаным жабығып,
Осы күні қай жерде?

Жарқ-жүрқ сансыз көзі бар,
Бейне жынның ұясы,
Ың-жың, у-шу сөзі бар,
Түсірмес жарық қиясы.

Жылы жүзді жаны жоқ,
Қалада жүдеп жүр ме екен?

Жақыны жоқ, жары жоқ,
Жалған оған көр ме екен?

Солдатша сымдай киініп,
Шекпені оның сұр ма екен?
Күрегіне сүйеніп,
Суықта жаурап тұр ма екен?

Жатқан шығар ор қазып,
Жауға ма, әлде өзіне.
Бұрыла алмай бой жазып,
Қайғы шығып жүзіне...

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?
Орала берме, жібегім,
Тезірек жүрші, сен де, біз.
Сенсің қымбат керегім,
Алақандай ақ бәтес.

Қайғыдан өлсем, арман жоқ,
Ақиреттік жолдасым.

Көзімде жас қалған жоқ,
Кестеге сіңді бар жасым.

Орамалды алып сорлыңнан,
Көзіңе жасыңды іріккенде,
Күрсініп ауыр, сәулемжан,
Көзіңді ақырын сүрткенде:

Жасаған ие, тілегім:
Аралассын жасқа жас.
Орала берме, жібегім,
Сенсің, жаным, ақ бәтес.

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?

ГҮЛСІМГЕ

Жұмақтағы жібек желден,
Мәңгі жайнап тұрған гүлден,
Жаратылған әйел сұлу.
Тұрмыс деген бір тұзаққа,

Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты — ішіпті у.
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді.

Жұмақтағы кәусар судан,
Бетіндегі алтын будан,
Періштелердің жырынан,
Жұмақ суы сылдырынан,
Жапырағының сыбдырынан,
Тәңірінің дәл өз нұрынан
Жаратылған періште еді,
Мекені оның ғарышта еді.

Алмас қанат періште еді,
Мекені оның ғарышта еді,
Жерді көрді қанға батқан.
Жүрегіне қанжар кіріп,
Жапан түзде аңдай ұлып,
Елді көрді зарлап жатқан.
Елді көрді — жерге түсті,
Жерге түсті — көрге түсті.

Елді көрді — жерге түсті,
Қақты қанат, кезді ұшты.

Кім зарласа, соны сүйді.
Күлгенменен бірге күліп,
Өлгенменен бірге өліп,
Күйгенменен бірге күйді.
Жабыққанға жәрдем етті,
Қара да, ақ та теңіз өтті.

Алдап меруерт көбік шашар,
“Кел, - деп, - бері!” - койнын ашар,
Тұрмыс — теңіз бір тұңғиық.
Теңізге кім басар қадам,
Басса басар оған адам,
Жанын сатып, жанын қиып.
Тұрмыс — теңіз де өлді.

Өлді сұлу - өтті жылдар,
Өлді сұлу — тынды жырлар.
Жалғыз ерте кешкі таңмен,
Қанды жерге көзін салып,
Көкті ойлап күйіп-жанып,
Қоңырлатқан мұңды әнмен
Ұшады екен қанат қағып,
Көзінен ыстық жасы тамып.

Жан толқытар жыр іздеген,
Әдемілік нұр іздеген,
Қиял құлы – мен бір ақын.
Тұрмыста тар, тайғақ жолға
Түсіп келе жатып зорға,
Күні кеше кешке жақын
Батқан күннің таңын көрдім,
Сол сұлудың жанын көрдім.

Күні кеше жанның жырын,
Жүзіндегі жұмақ нұрын
Естіп, көріп, елжіредім.
Жан, жүрегім, қолым беріп,
Қан аралас жасым төгіп:
“Жолым баста, келші!” - дедім.
Қайырылып та қарамады,
Жас жүрегім жаралады...

“Мен бір жанмын өлген“, деді,
“Періштелер көмген“, - деді.
Бір қарады, кете барды.
Жүзіндегі жұмақ нұры,
Аузындағы мұңды жыры
Жүрегіме сіңіп қалды.

Жүрегімнен кетпес бұл жыр,
Құбылса да мыңға өмір.

Періштелер лебізінен,
Шын махаббат теңізінен
Жаратылған әйел сұлу!
Тұрмыс деген бір тұзаққа,
Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты – ішіпті у!
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді...

ОТ

**Бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде
(1914-1916) жазылған**

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын.
Күнге ғана бағынам.
Өзім күнмін, өзім – от,
Сөзім, қысық көзімде - от,
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз тәңірі – от.
Оттан басқа тәңірі жоқ.

Тілімен жұмсақ сүйеді,
Сүйген нәрсе күйеді.
Жымиып өзі жорғалар.
Ұшырағанды шоқ қылар,
Шоқ қылар да, жоқ қылар.
Мұның аты от болар.
Мен де отпын — мен жанам,
От — сен, тәңірім, табынам.

Әдемі отпен аспаның,
Бәрі жасық басқаның.
Жалын жұтам — тез тоям.
Әулием, ием, құтыма,
Теңсіз тәңірім отыма
Әлсін-әлсін май құям.
Май құямын - өрлейді,
Құлашын көкке сермейді.

Кейде жылан арбайтын,
Кейде аждаһа жалмайтын.
Сескенбес, сірә, кім сенен;
Шынында, менің өзім де — от.
Қысылған кара көзім де — от.
Мен — оттанмын, от - менен,

Жалынмын мен, жанамын.
Оттан туған баламын.

Қараңғылық бұққанда,
Қызарып күн шыққанда,
Күн отынан туғанмын;
Жүрегімді, жанымды,
Иманымды, арымды
Жалынменен жуғанмын.
Жүрегім де, жаным да – от,
Иманым да, арым да – от.

Жарқырап от боп туғаннан,
Белімді бекем бұғаннан,
Қараңғылық - дұшпаным.
Сол жауызды жоюға,
Соқыр көзін оюға
Талай зулап ұшқанмын,
Әлпіге барғам Алтайдан,
Балқанға барғам Қытайдан.

Заулап, өрлеп аспанға,
Әлпіден асқар асқанда
Отты Атилла, Баламір,

Мен едім. Тағы барғанда
Ойран салып, Балқанға
Жолбарыс Жошы, Сүбітай ер
Шалғай-шалғай жер шалып,
Басылдым біраз от алып...

Кеше маған тіл келді,
Күн батыстан жел келді,
Қараңғылық қаптады.
Ұяттан әсер қалмады.
Идеалды алланы
Қарын деген таптады.
Күнім, заулап жана гөр.
Күнбатысқа бара гөр?

Енді заулап жанайын.
Күнбатысқа барайын.
Бір шетінен тиейін.
Қараңғы тас қаласын,
Жалмауыз, жауыз баласын
Жалынмен жалап сүйейін.
Не қалар екен қаладан!
Жалмауыз жауыз баладан!

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын.
Күнге ғана бағынам.
Өзім – күнмін, өзім – от.
Сөзім, қысық көзім де – от.
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз тәңірі – от.
Оттан басқа тәңірі жоқ.

ПАЙҒАМБАР

*Устремляя наши очи
На бледнеющий Восток,
Дети скорби, дети ночи,
Ждем, не придет ли наш Пророк.*
Д. С. Мережковский

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Күні батып, жаңа таңы атпаған.
Түнеріп жүр түннен туған перілер,
Тәңірісін табанында таптаған.

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Көгінде жоқ жалғыз жұлдыз батпаған,

Түн баласы тәңірісін өлтіріп,
Табынатын басқа тәңірі таппаған.

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Жалғыз жан жоқ қараңғыда лақпаған.
Білген емес иман деген не нәрсе,
“Қарын“ деген сөзді ғана жаттаған.

Түн баласы... Түн жолына түскен ол,
Сақаусың деп Мұса тілін кескен ол,
Тәңірінің сүйікті ұлы Айсаның
Тітіркенбей ұрттап қанын ішкен ол.

Түн баласы түнерген түн жамылған,
Аллаға емес, өзәзілге табынған.
Інжілді өртеп, табанға сап құранды,
Әділдікті күткен ессіз қарыннан.

Түн баласы өмірінде араз таңменен,
Қабыл ұлы ауызданған қанменен.
Табынатын құр денеге жануар.
Болған емес жұмысы оның жанменен.

Тогілмей ме кемерінен асқан су,
Өлтірмей ме жайылған соң күшті у.

Түн баласы түнеріп түр өлгелі,
Көзіңді сал – күнбатыста қанды шу.

Көзге түртсе көрінбейтін қара күн,
Күнірене ме, күле ме әлде, әлдекім?
Жылайды да, шулайды да ұлиды,
Бұл кім? Бұл ма – түн баласы түссіз жын.

Қап-қара түн. Түн баласы күніренед,
Күніренеді – бір-біріне үн беред.
Сөгінеді, сүрінеді, жығылад,
Қара түнде көр көзімен не көред?!

Қап-қара түн. Толқынданған қара қан.
Қара түнде өңшең соқыр шұбырған.
Сол шұбырған сансыз соқыр алдында
Ентеленген кәдімгі Иван есалаң.

Қап-қара түн. Шегір көзді жындар жүр.
Қап-қара түн. Қайғы мен қан ойнап тұр.
Қайғы менен қара қанға түншығып,
Түн баласы ауыр ойлар ойлап тұр.

Қап-қара түн. Уақыт ауыр өтеді,
Ой артынан ойлар келіп кетеді.

Түн баласы көр көзінен жас төгіп,
Күншығыстан бір пайғамбар күтеді...

Ерте күнде жоқ бар еді, түн туған.
Қап-қараңғы түн ішінде Күн туған.
Отты Күннің сәулесінен от алтын
Отты көзді, отты жанды Гун туған.

Ерте күнде отты Күннен Гун туған,
Отты Гуннен от боп ойнап мен туғам,
Жүзімді де, қысық қара көзімді
Туа сала жалынменен мен жуғам.

Қайғыланба, соқыр сорлы, шекпе зар,
Мен – Күн ұлы, көзімде Күн нұры бар.
Мен келемін, мен келемін, мен келем,
Күннен туған, Гуннен туған пайғамбар.

Соқыр сорлы, көрмей ме әлде көзің көр?
Күншығыстан таң келеді, енді көр.
Таң келеді, мен келемін – пайғамбар,
Күт сен мені, “лахаулаңды” оқи бер.

Күншығыстан таң келеді – мен келем,
Көк күңіренед: мен де көктей күңіренем.

Жердің жүзін қараңғылық қаптаған
Жер жүзіне нұр беремін, Күн берем!

Қап-қара түн. Қайғылы ауыр жер жыры,
Қап-қара түн. Күңіренеді түн ұлы.
Күншығыста ақ алтын бір сызық бар;
Мен келемін, мен пайғамбар — Күн ұлы.

КҮНШЫҒЫС

Қысық көзді Күншығыс,
Бұл тұруың қай тұрыс?
Серпіл енді, алыбым!
Күңіrentіп жерді ыңыраншы,
Күнбатысқа көз салшы,
Көрдің бе қанның жалынын?

Күнбатысты шаң басқан,
Шаң емес, қара қан басқан,
Тарсыл-күрсіл, қанды атыс.
Көп білем деп бөлуге,
Көп күлем деп өлуге
Жақын қалды Күнбатыс.

Дария еді ол өкірген,
Шапшып көкке лепірген,
Жемірілді кемері.
Өлгелі жатқан құрт ауру,
Жан жаққа сүзіп көз салу —
колынан енді келері.

Ібіліске ерген есерлер,
Өзімшіл кеуде кеселдер
Тұншықсын, қанға боялсын.
Оның өлген үнімен,
Қанды батқан күнімен,
Күншығысым оянсын!

Қысық көзді күншығыс,
Болсын соңғы бұл жүріс.
Күнбатысқа жүрелік
Желкілдеген туменен,
Жер күңіреткен шуменен
Қаласына кірелік.

Күл қылайық қаласын!
Құл қылайық баласын!
Жоқ, жоқ! Ашу басалық!
Гүл қылайық қаласын,

Ұл қылайық баласын,
Мейірім есігін ашалық.

Мұңдарларды адасқан,
Айрылып естен шатасқан
Күншығыстың жолына
Салайық, шетсің демейік,
Аямайық, көмейік
Күншығыстың нұрына.

Терең теңіз тебіренді,
Күншығысым күңіренді.
Қырағы көзім көреді.
Желкілдеген туменен,
Жер күңіrentкен шуменен
Қара бұлт қаптап келеді.

Әй, сен, кесел Күнбатыс
Бұл жатуың қай жатыс,
Жоғал жылдам жолымнан!
Болмаса қорықсаң өлімнен,
Үмітің болса өмірден,
Ұста менің қолымнан!

АҚСАҚ ТЕМІР СӨЗІ

“Жиһан деген не нәрсе? —
Алақанның ауданы!
Бір ауданда көп тәңірі
Болудың тіпті жоқ сәні.

Тәңірі — көктің тәңірісі,
Күңіренсін, көгін билесін!
Жер тәңірісі Темірмін,
Жеріме тәңірі тимесін!”

Көк тәңірісі — тәңірінің
Тұқымы жоқ, заты жоқ.
Жер тәңірісі Темірдің
Тұқымы — түрік, заты — от.

ТЕЗ БАРАМ

Қыранымын сары сайран даланың,
Қос қанатым — алтын Алтай, Оралым.
Еркін дала ардақтысы, еркесі,
Бетім қайтпай өскен батыр баламын.

Асқан алып – ата затым сұрасаң,
Асқан дана – ана затым сұрасаң,
Шашып жалын жас жолбарыс ұмтылса,
Қорқақ құлдар, қалай қарсы тұрасың?!

Тұлпар мініп, туды қолға алайын,
Суырып қылыш қан майданға барайын.
Жердің жүзі кім екенім танысын,
Жас бөрідей біраз ойын салайын!

Тірілтейін алып атам аруағын,
Тазартайын Сарыарқамның топырағын,
Жан-жағына тегіс билік жүргізіп,
Кемеліне келсін кейінгі ұрпағым.

Дұғада бол, алтын Алтай - қарт анам,
Алып ата қуды жолың ер балаң.
Ақ шашынды, көкірегінді иіскеуге,
Тәңір жазса, сәулетпенен тез барам.

ҚАЗАҚ ТІЛІ

Күш кеміді. Айбынды ту құлады.
Кеше батыр – бүгін қорқақ, бұғады.

Ерікке ұмтылған ұшқыр жаны кісенде,
Қан суынған, жүрек солғын соғады.

Қыран құстың қос қанаты қырқылды,
Күндей күшті, күркіреген ел тынды.
Асқар Алтай – алтын ана есте жоқ,
Батыр, хандар – асқан жандар ұмытылды.

Елдік, бірлік, ерлік, қайрат, бақ ардың -
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардың..
Алтын Күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз – бабам тілі, сен қалдың!

Жарық көрмей жатсаң да ұзақ, кен – тілім,
Таза, терең, өткір, күшті, кең тілім,
Таралған түрік балаларын бауырыңа
Ақ қолыңмен тарта аларсың сен, тілім!

ЖЕР ЖҮЗІНЕ

Жер жүзіне ер атағым жайылған,
Жан емеспін оттан, судан тайынған.
Қайраты мол қандыбалақ қыранмын,
Күн болған жоқ жаудан жүрек шайылған.

Еркін ырғып шыққан асқар Алтайға,
Қырда тұрып садақ тартқам Қытайға.
Талай тайғақ, тар кешуде таймаған
Батыр жүрек, қайрат енді алдай ма?

Талмай, қайтпай қамал бұзған кемеңгер,
Арыстанға қарсы ұмтылған мендей ер.
Бір барқылдақ жалпылдаған төбеттен
Қорқақ болсам, жұтсын мені қара жер!

МЕН ЖАСТАРҒА СЕНЕМІН

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты.
Қырандай күшті қанаты,
Мен жастарға сенемін!
Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар.
Жаннан қымбат оларға ар.
Мен жастарға сенемін!

Жас қырандар балапан,
Жайып қанат ұмтылған.
Көздегені көк аспан.
Мен жастарға сенемін!

Жұмсақ мінез жібектер,
Сүттей таза жүректер.
Қасиетті тілектер.
Мен жастарға сенемін!

Тау суындай гүрілдер,
Айбынды алаш елім дер.
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!

Қажу бар ма тұлпарға,
Талу бар ма сұңқарға?
Иман күшті оларда.
Мен жастарға сенемін!
“Алаш” - айбынды ұраны.
Қасиетті құраны.
Алаштың олар құрбаны,
Мен жастарға сенемін!

Мен сенемін жастарға.
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір таңда,
Мен жастарға сенемін!

АЙДА АТЫҢДЫ, СӘРСЕМБАЙ

Айда атыңды, Сәрсембай,
Ағарып алтын таң атпай
Шығайық қырға, далаға.
Шу-шу-шу...
Әттең ғана бұл оқу!
Келмес едім қалаға.

Қарашы кейін бұрылып,
Таудай болып созылып,
Қала — бір жатқан дәу пері.
Айналасы — тұман, түн.
Дем алысы — от, түтін.
Жарқ-жарқ етер көздері.

Сөзі у-ушу, ың да жың,
Сасық иіс ауыр тым.
Түншықтым ғой, құдай-ай!
Кейін қарап нетеміз?
Ауылға қашан жетеміз?
Айдашы атты, Сәрсембай.

Әйелдері ұятсыз,
Күнде сүйгіш, тұрақсыз.
Қылмыңдасар, керілер.
Жүздерінің қаны жоқ,
Көздерінің жаны жоқ,
Еркектері — “перілер”.

Оларда отты жүрек жоқ,
Тамақтан басқа тілек жоқ.
Қорсылдаған “доңыздар”
Түн баласы перілер,
Жұмақтан артық көрінер —
Оларға сасық үңгір тар.

Көкті көрмес көр олар,
Қарашы, қанша жұлдыз бар!
Күліп қана жүзеді ай.
Қалаға келіп қаңғырдым,
Сар даламды сағындым,
Айда атыңды, Сәрсембай.

Әлде ұйқың келе ме?
Сәрсембай-ау, сен неге
Шырқап бір ән салмайсың?

Жетесің туған жеріңе,
Еркелеткен еліңе,
Жүрегім, неге жанбайсың?!

Сарыарқамның топырағы –
Менің жаным шырағы,
Кеудемді төсеп жатамын.
Оның жібек желінің,
Тәтті кәусар көлінің
Қазір дәмін татамын.

Қайрылып кейін қараман,
Шықтық па ұзақ қаладан,
Айтшы, жаным, ағатай?
Кейін қарап нетеміз?
Ауылға қашан жетеміз?
Айдашы атты, Сәрсембай!

СҮЙЕМІН

Күлдей күңгірт шашы бар,
Тоқсан бесте жасы бар,
Көз дегенің - сүп-сүр кор.
Тасбиқ санап бүгіліп,

Жерге қарап үңіліп,
Көрше ауыр күрсінер,
Менің бір қарт анам бар.
Неге екенің білмеймін,
Сол анамды сүйемін.

Көзіңде көк нұры жоқ,
Аузында жұмақ жыры жоқ,
Жалынсыз, усыз құшағы,
Иірілмейді жыландай,
Сөзі де жоқ құрандай,
Білгені - қазан-ошағы.
Жабайы ғана жарым бар.
Неге екенін білмеймін,
Сол жарымды сүйемін!

Ұйқы басқан қабағын,
Бастыра киген тымағын,
Жалқаулықты жар көрген.
Жүрген ескі заңымен,
Алдындағы малымен
Бірге жусап, бірге өрген,
Алаш деген елім бар.
Неге екенін білмеймін,
Сол елімді сүйемін!

Сағым сайран құрады,
Бораны ұлып тұрады,
Қыс – ақ кебін, жаз – сары.
Орманы жоқ, шуы жоқ,
Тауы да жоқ, суы жоқ,
Мәңгі өлік сахрасы,
Сарыарқа деген жерім бар.
Неге екенін білмеймін,
Сол Арқаны сүйемін!

МЕН КІМ?

Арыстанмын, айбатыма кім шыдар?
Жолбарыспын, маған қарсы кім тұрар?
Көкте – бұлт, жерде – желмен гулеген,
Жер еркесі – желдің жөнін кім сұрар?

Көкте – Күнмін, көпке нұрым шашамын,
Көңілге алсам, қазір ғарышқа асамын.
Шеті, түбі жоқ теңізбін қаракөк,
Ерігемін – толқып, шалқып, тасамын.

Жалынмын мен, келме жақын, жанарсың.
Тұлпармын мен, шаңыма ермей қаларсың.

Күл болсын көк, жемірілсін жер, уайым жоқ,
Көз қырымен күліп қана қарармын.

Мен өлмеймін. Менікі де өлмейді.
Надан адам өлім жоғын білмейді.
Өзім — патша, өзім - қазы, өзім — би,
Қандай ессіз не қылдың деп тергейді?

Мейірленсем — сегіз жұмақ қолымда.
Қаһарлансам — тамұқ даяр құлыма.
Жоқ жақыным, жасағандай жалғызбын!
Мен бе иілер әлсіз адам ұлына?!

Өзім — тәңірі, табынамын өзіме,
Сөзім - құран, бағынамын сөзіме!
Бұзушы да, түзеуші де өзіммін,
Енді, ескілік, келдің өлер кезіңе!

СҮЙ, ЖАН СӘУЛЕМ

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Бұл ләзаттың бір минутын бермеймін
Патша тағы, бүкіл дүние малына.

Құшақтатып нәзік талдай беліңнен,
Сүйгіз, сәулем, тәтті балдай тіліңнен.
Бой шымырлап, талықсиды жүрегім,
Балқып денем барам еріп деміңнен.

Кір қойныма, қыпша белің бұралып,
Тарқат шашың, жатсын жібек оралып.
Жаным! Жаным! Тезірек тисін төске төс,
Көз жұмулы, жиі ыстық дем алып...

Шашың - қара, денең - ақ бұлт, жүзің - Ай,
Тісің - меруерт, көзің сәулем, құралай.
Ләззат, рақат, бақыт — бәрі қойныңда,
Сұрамаймын енді жұмақ - жақсы жай!

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Жасағаннан бір-ақ нәрсе тілеймін:
Өтпесе түн, атпаса екен таңы да!

ШОЛПЫ

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Қанымды қайнатты құрғыр.
Шық-шық жүрекке тиеді,
Күлпара талқан боп сыңғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Өзекті өртеді құрғыр.
Әдейі іргеден жүреді
Сұлу қыз санадан солғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Жүректі жандырды құрғыр.
Кеудені кернеді жалын,
Сәулем, періштем, тез кір!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Есімнен аударды құрғыр.
Лебізіңнен еріп барамын,
Жаным-ай, жақында, қол бер!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Талдым. Қалды сұлдер,
Сыбырға айналды сылдыр,
Сылдыр....сылдыр... сылдыр...

СЕН СҰЛУ

Білем анық: жанға жайлы май сұлу,
Жарқ-жүрқ еткен майда нажағай сұлу.

Қызықты орман, көңілді еркін кең дала,
Күміс табақ көкте жүзген ай сұлу.

Кешкі ескен жібек жылы жел сұлу,
Хош иісті, түрлі-түрлі гүл сұлу.
Әдемі аспан – төбедегі көк шатыр,
Асқар тауы, дариясымен жер сұлу.

Сылқ-сылқ күліп сылдыр қаққан су сұлу.
Көлге қонып қаңқылдаған қу сұлу.
Бейне айнадай жарқылдаған айдыннан
Күн шығарда көтерілген бу сұлу.

Шаңқай түсте өткір алтын күн сұлу,
Жымындаған жұлдыздармен түн сұлу.
Толып жатыр түрлі сұлу дүниеде,
Бәрінен де маған, сәулем, сен сұлу!

ГҮЛСІМ ХАНЫМҒА

Бота көз, сиқырлы сөз, Гүлсім ханым,
Әр жерде өткізсек те өмір таңын,
Кей уақыт көзіңізге көзім түссе,
Ойнайды аласұрып неге жаным?!

Бота көз, сиқырлы сөз, ханым Гүлсім,
Көктегі күн күлмесін, Гүлсім күлсін!
Гүлсім – Күн, көкте ақырын жүзе білед.
Сүйдіріп, күйдіргенін қайдан білсін!

ТОЛҚЫН

Толқыннан толқын туады,
Толқынды толқын қуады,
Толқынмен толқын жарысад.
Күңіренісіп кеңеспен
Бітпейтін бір егеспен
Жарысып жарға барысад.

Толқын мен толқын сырласып,
Сырларын ептеп ұрласып,
Толқынға толқын еркелеп,
Меруерт көбікке оранып,
Жыландай жүзге бұралып,
Жарға жетер ентелеп.

Ерке бала былдырлап,
Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Толқынды толқын қуады.

Күміс кәусар суымен,
Суының алтын буымен
Жарының бетін жуады.

Мөлдіретіп көз жасын,
Жасымен жуып жартасын,
Сүйіп сылқ-сылқ күледі.
Жылағаны – күлгені,
Күлгені оның - өлгені,
Жылай, күле өледі.

Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Бірінің сырын бірі ұрлап,
Толқынды толқын қуады.
Жарына бал береді,
Береді де өледі,
Өледі толқын, тынады.

ЖАЗҒЫТҰРЫМ

“Болды міне, дәл алты ай,
Жаттың ұйықтап, еркетай.
Ұйқың қанды, тұр, қозым,

Аш көзінді, жұлдызым!“ -
Деп маңайдан ақырын
Жұмсақ жылы сәулемен
Сипап жерді Күн келер.

Аяқтарын көсіліп,
Еркеленіп, есінеп.
Жер – нәресте жас бала
Жаңа оянып жатқанда,
Жұмсақ ыстық бетінен
Тәтті ғана сүйсем деп,
Күбірлеп жылы жел жүрер.

Дамыл алмай жылар қар,
Ақ шымылдық ашылар.
Сылқ-сылқ күліп сылдырлап,
Бірдеңе деп былдырлап,
Көрінгеннен сүйінші
Сұрайтын жас баладай,
Асығып сулар жүгірер.

Керіліп ерке жер тұрар,
Мөлдір сумен жуынар.
Үлде менен бұлдеге,

Күміс кәусар суымен,
Суының алтын буымен
Жарының бетін жуады.

Мөлдіретіп көз жасын,
Жасымен жуып жартасын,
Сүйіп сылқ-сылқ күледі.
Жылағаны – күлгені,
Күлгені оның - өлгені,
Жылай, күле өледі.

Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Бірінің сырын бірі ұрлап,
Толқынды толқын қуады.
Жарына бал береді,
Береді де өледі,
Өледі толқын, тынады.

ЖАЗҒЫТҰРЫМ

“Болды міне, дәл алты ай,
Жаттың ұйықтап, еркетай.
Ұйқың қанды, тұр, қозым,

Аш көзінді, жұлдызым!“ -
Деп маңдайдан ақырын
Жұмсақ жылы сәулемен
Сипап жерді Күн келер.

Аяқтарын көсіліп,
Еркеленіп, есінеп.
Жер – нәресте жас бала
Жаңа оянып жатқанда,
Жұмсақ ыстық бетінен
Тәтті ғана сүйсем деп,
Күбірлеп жылы жел жүрер.

Дамыл алмай жылар қар,
Ақ шымылдық ашылар.
Сылқ-сылқ күліп сылдырлап,
Бірдеңе деп былдырлап,
Көрінгеннен сүйінші
Сұрайтын жас баладай,
Асығып сулар жүгірер.

Керіліп ерке жер тұрар,
Мөлдір сумен жуынар.
Үлде менен бұлдеге,

Түрлі түсті гүлдерге,
Ши жібекке оранып,
Қарағанда көз тоймас,
Бүлдіршіндей киінер.

Көріп сұлу баласын,
Көз ішінде қарасын,
Қуанып, тасып жүрегі
Қысып ыстық сүйеді.
Періштем деп айналып,
Алтын ана Күн жүрер.

Мұны көріп бұлттар,
Күңіреніп етер зар:
“Біздерде алтын ана жоқ,
Қысып сүйер бала жоқ,
Тұрақ та жоқ белгілі!” -
Деп тұнжырап күрсініп,
Әлсін-әлсін жас төгер.

ЖАЗ КЕЛЕДІ

Жел жалығып, хал жиып,
Қалғып қана тербелед.

Жұмсақ қана жымып,
Жібек қанат жаз келед.
Көк алтынға көмілген,
Ауаға алтын себілген.
Алтын емес себілген,
Жаздың шашы төгілген.

Әне, ерке жаз келед,
Ал, балалар, қараңдар.
Ойнап алтын шаш беред,
Ал, балалар, тараңдар.

Қайғылансын, күрсінсін!
Енді ұзамас, ерір қар.
Еркетай жаз бір күлсе,
Күлмей шыдап кім қалар?

Сұлу жаздың лебізі
Қар түгіл, мұзды балқытар.
Көл, өзенін, теңізін.
Ойнатар, бәрін шалқытар.

Төл үйдегі үйшікті
Таста, бала, белді бу.
Белден батып күртікке
Енді ізде қызыл су.

Баланы күміс дауыстан
Кім тоқтатар, кім тыяр?
Ерке жаз да алыстан
Жұмсақ қана жымыяр.

Қара көз, таста кестенді,
Үйде отырып қуарма!
Тысқа шығып-кіргенде
Екі бетің – екі алма.

Дертің болса жүректе,
Төкпе жасың, аһ ұрма.
Жеткізер анық тілекке,
Шық та жазға сыбырла.

Жұмақ нұрлы жаз келед,
Алтын жүзді, алтын шаш.
Ағаштар ақырын теңселед,
Жанды-жансыз бәрі мас.

Күн батқан соң қатқақ боп,
Қуанғанда ессіз қар,
“Жаз келеді, жаз, жаз!” - деп
Жымындайды жұлдыздар.

Алтын сәуле түр сүйіп,
Жел маужырап тербелед.
Жұмсақ қана жымып,
Жібек қанат жаз келед.

ЖАН СӨЗІ

Өмір — теңіз, жоқ оның түбі, шеті,
Сыл-сылқ күлген сиқырлы толқын беті
Осы өмірге кіргелі көп күн болды,
Енді бір ай — толады жиырма жеті.

Мен жоқ едім, бар қылып анам тапты
Содан бері Күн талай шықты, батты.
Ес білгелі алысам өміріменен,
Өмір — теңіз, толқыны тым көп қақты.

Мен туғалы ағарып, көп таң атты,
Қараңғылық жер бетін талай жапты.
Ес білгелі алыстым жүрекпенен,
Ырық бермеді, қайғырды, ол не тапты?

Ессіз жүрек тулады, бермеді ырық,
Ақыл сорлы ере алмай, қалды тұрып.

Ессіз жүрек, бөгелші біразырак,
Үңіліп отыз түр ғой, арты - қырық.
Әмірінді екі қылмай орындадым,
Есімде отқа, суға ұрынғаным.
Өтті жылдар, жапанда жалғыз қаппын,
Өмірімді осынша улап не қылғаның?! X

“Жел бол” - дедің, жел болып еспедім бе?
Уақыт талғап, ерте я кеш дедім бе?
Желдей жынды, есалаң екпінді боп,
Заулап тұрған отқа өзім түспедім бе?!

“От бол” - дедің, от болып жанбадым ба?
Күйдірмей, сірә, нәрсе талғадым ба?
Күлді де алдым құшаққа, гүлді де алдым,
Мынау “күл”, мынау “гүл” деп таңдадым ба?

“Су бол!” - дедің, сылдырап ақпадым ба?
Жыландай жүз бұралып жатпадым ба?
Ерікті-еріксіз суымнан татар жанды
Сикырлап сылдырменен таппадым ба?

“Күн бол!”—дедің, мен Күндей күлмедім бе?
Күннен де астым, мен күндіз-түн дедім бе?

Күн-тәкаппар. Мен көппен құшақтастым,
Бұл ісімді күндікке мін дедім бе?

“Ай бол!” – дедің, ай болдым жүзбедім бе?
“Әпсүн” оқып, жер жүзін кезбедім бе?
Анадайдан сиқырлы сәуле төгіп,
Талайлардың өзегін үзбедім бе?

Сен: “Сүй!” – дедің, талайды сүймедім бе?
Көбелек боп көп отқа күймедім бе?
Тірілгенім болмаса, өлгеннен соң
Мен талай күлден кебін кимедім бе?

“Жыла дедің, талай жас төкпедім бе?
Дария болды көз жасым, көп дедім бе?
Жасым бітсе, қып-қызыл қан жыладым,
“Жыламаймын, көзде жас жоқ”, – дедім бе?!

“Ата-анаңнан без!” – дедің, безбедім бе?
Қаңғырып, талай жалғыз кезбедім бе?
Басыма талай қара күндер туды
Ата-ана, туысқан іздедім бе?

“Елің тастап кет?” – дедің, кетпедім бе?
Жер шетіне барсам да шет дедім бе?

Жыландай бауырына кіріп алып,
Қалайда жатты жақын етпедім бе?

“Дәулеттен қаш!” – дедің сен, қашпадым ба?
Қойнымды жоқшылыққа ашпадым ба?
“Нәжісті – доңыз, сүйекті – ит жияд” – деп,
Барымды желге ұшырып шашпадым ба?

“Жоқты іздеп тап!” – дедің сен, таппадым ба?
Сен: “Айға шап!” дегенде, шаппадым ба?
Не керек! Бар бұйрығыңды орындадым,
Сүм жүрек, сол қызметімді ақтадың ба?

Ақтамадың, алдадың, енді білем,
Енді бір ай – жиырма жеті жасқа келем
Отыз, қырық... Қартаям, сөнем, өлем
Еліме есебімді не деп берем?!

Енді бір ай – жиырма жеті жас толады;
Отыз, қырық... Сарғаяды, жүз солады
Жыл соңынан жүгіріп жыл озады,
Кеудеге күн-күн сайын шер толады.

Ессіз жүрек аспанға қол сермеді,
Ессіз жүрек ақылға жол бермеді.

Жастық - у ғой, айнымай у ішіппін
Бұл күндерде кеудені ой кернеді.

Ақылға кеш айналдым қараң күнім
Бір күні құшағына алар өлім
Қара жерді құшақтап мен жатармын,
Сол кезде не деп мені сынар елім?

“Жел еді, желді жыр ғып өттің – дер ме?
“Есалаң сүйіп еді шоқты!” – дер ме?
Ойы жоқ, ессіз отты тәңірі көрген,
Түншығып жат, есерім, деп күлер ме?

Болмаса? “Қызыл гүл ед, солды!” – дер ме
“Сермеп ед алтын Айға қолды!” – дер ме?
“Қажымай Айға шапқан арыстан ед,
Сабаз-ай, сол жолда мерт болды!” – дер ме?

“Күн еді - өмір бойы күлді!” – дер ме?
Күн еді – сүймеуші еді түнді!“ – дер ме?
”Күн еді, күндей айқын күле білді,
Сол күлумен ақырда өлді!“ – дер ме?

“Сұлулықтың асығы – жыршы!” – дер ме?
“Жүректің сырын шешер сыршы!” – дер ме?

Не қуаныш, не қайғы басқан күнде
Басыма келіп: “Ақыным, тұршы!” – дер ме?

Болмаса басыма да бармас па екен?
Атымды аузына да алмас па екен?
Қарайып жапан түзде жалғыз тұрған
Молама көз қырын да салмас па екен?

Дариға, сол күндерде күнім қараң...
Қазақ елім, бір ауыз сөзім саған:
Болғайсың, сыншы болсаң, әділ сыншы,
Кінәні жүрекке қой, қойма маған!

Мені атама, бұл жүрек – жынды дерсің,
Ұмтылған аламын деп Күнді дерсің,
“Сүйіп-күліп, күйіп – көз жасын төгіп,
Жынды жүрек өлді де тынды!” – дерсің!

**· ЖҮЛДЫЗДЫ – ЖҮЗІК,
АЙДЫ АЛҚА ҒЫП БЕРЕЙІН**

Келші, көзім, күн бетінді көрейін.
Сүйші, сәулем, тұншығып мен өлейін.
Кел, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдыз – жүзік, Айды алқа ғып берейін.

Сөзің - сиқыр, есті тұман басқандай,
Ессіз жүрек дария болып тасқандай.
Күлкің, Күнім, күндей күміс табакқа
Мінсіз сұлу меруертті шашқандай.

Шашың - толқын, жүрегімнің жарына
Соғылды да баттым улы зарыма,
Айнам, саған арнап жырлар жазамын,
Қаламымды малып жүрек қанына.

Жырларыммен кестелейін орамал.
Бүлдіргендей, бөбектайым, бетің бал.
Балға талай шыбын қонуға ұмтылар,
Ұмтылғанды орамалмен қағып қал.

Еркетайым, келсең егер қасыма,
Сәулелерден шоқ қадар ем басыңа.
Көз жасымнан меруерт тізіп берер ем,
Келші, күлмей көзден аққан жасыма.

Келші, көзім, Күн нұрына көмейін,
Сүйші - өлейін, “неге өлейін?” демейін.
Кел, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдыз – жүзік, Айды алқа ғып берейін!

ТҮРКІСТАН

Түркістан екі дүние есігі ғой,
Түркістан ер түріктің бесігі ғой.
Тамаша Түркістандай жерде туған
Түріктің тәңір берген несібі ғой.

Ертеде Түркістанды Тұран дескен,
Тұранда ер түрігім туып-өскен.
Тұранның тағдыры бар толқымалы,
Басынан көп тамаша күндер кешкен.

Тұранның тарихы бар отты желдей,
Заулаған қалың өрттей аспанға өрлей.
Тұранның жері менен суы да жат,
Теңіздей терең ауыр ой бергендей.

Тұранның егі-шексіз шөлі қандай,
Теңіздей кемері жоқ көлі қандай!
Тұранның дария аталған өзендері
Тасыса, шөлді басқан селі қандай!

Тұранның таулары бар аспанға асқан,
Мәңгіге басын аппақ шаштар басқан.

Бауырында ерке бұлақ салады ойнақ,
Жаралып таудан аққан салқын жастан.

Шөлдер бар, жел де жүрмес, сап-сары құм,
Моладай ешбір үн жоқ мәңгі тып-тың,
Болмақ па жан-жануар шексіз шөлде,
Сар құмда салар ойнақ пері мен жын.

Тұранның теңіз дерлік көлдері бар,
Шалқыған егі-шексіз Теңіз, Арал.
Бір шетте қасиетті Ыстықкөлдің
Бауырында дүние көрген түрік көкжал.

Ертеде Оқыс, Яқсарт – Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасында
Табасың қасиетті бабаң бейітін.

Тұранның Тянь-Шаньдай тауы қалай,
Пар келмес Тянь-Шаньға таулар талай!
Еріксіз ер түрікті ойға аларсың,
Көкке асқан Хантәңіріге қарай-қарай.

Балқашты бауырына алған Тарбағатай,
Жоталы, жер кіндігі – Памир, Алтай,

Қазықұрт қасиетті тау болмаса,
Топтанда Нұқ кемесі тоқтар қалай?

Тұранның жері де жат, елі де жат,
Құйындай бастан кешкен күні де жат!
Тұранды түгелімен билеп тұрған
Ертеде ертегі хан Афрасияб.

Ежелден жер емес ол қарапайым,
Білесің тарихты ашсаң, Тұран жайын.
Тұранға қасиетті құмар болған,
Ертеде Кей-Қысырау мен Зұлқарнайың.

Тұранға жер жүзінде жер жеткен бе?
Түрікке адамзатта ел жеткен бе?
Кең ақыл, отты қайрат, жүйрік қиял
Тұранның ерлеріне ер жеткен бе?!

Тумайды адамзатта Шыңғыстай ер,
Данышпан, тұңғиық ой, болат жігер,
Шыңғыстай арыстанның құр аты да
Адамның жүрегіне жігер берер.

Шыңғыстан Шағатай, Үкітай, Жошы, Төле
Атаға тартып туған бәрі бөрі.

Шыңғыстың қол бастаған екі көзі:
Жолбарыс Сұпытай мен көкжал Жебе.

Тұранның билері бар Тарағайдай,
Сол биден Темір туған от боп ойнай.
От шашып жер жүзіне Ақсақ Темір,
Жарқ етіп өте шыққан нажағайдай

Тұранды мақтамаймын тіпті текке,
Онсыз-ақ Тұран таныс талай шетке
Сырласқан үйде отырып аспан-көкпен,
Білгіш аз жеткен жүйрік Ұлықбекке.

Асыл қан - қасиетті түрік қаны,
Сол қаннан — Ибн-Сина Әбуғали.
Молдығы білімінің сиқыр дерлік,
Дүниеге мұндай адам туды ма әлі?

Түріктің кім кеміткен музыкасын,
Фараби тоғыз шекті домбырасын?
Шерткенде тоқсан тоғыз түрлендіріп,
Жұбанып, кім тимаған көздің жасын?!

Тұранда түрік ойнаған ұқсап отқа,
Түріктен басқа от боп жан туып па?

Көп түрік енші алысып тарасқанда
Қазақта қара шаңырақ қалған жоқ па?

Арыстан елге Отан болған Тұран,
Тұранда қазағым да хандық құрған.
Қазақтың қасқа жолды Қасым ханы
Тұранның талай жерін билеп тұрған.

Әділ хан аз болады Назардайын,
Алашқа Есім ханның жолы дайын.
Тәукедей данышпан хан құрған екен,
Басында Күлтөбенің құрылтайын.

Бұл Тұран ежелден-ақ алаш жері,
Тұрансыз тарқамаған алаш шері.
Тұранның топырағында тыныштық тапқан
Алаштың арыстаны — Абылай ері.

Тұраннан Сарыарқаны бөлек деме,
Түркістан алты алашқа болған Кебе.
Тұранның топырағын құшып жатыр
Кешегі ердің ері көкжал Кене.

Шер батса кім іздемес туған елін?
Тұлпар да көксемей ме туған жерін?

Арқаның ардагері қалың алаш,
Тұран да, біле білсең, сенің жерің!

Қырағы Тянь-Шаньмен Памир, Алтай,
Күтеді көптен сені қарай-қарай.
Кене мен Абылайдың жолын қумай,
Жапанда жайылудың мәні қалай?

Ертеде Оқыс, Яқсарт – Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасына,
Болмаса, барсаңшы іздеп бабаң бейітін!

СӘРСЕМБАЙДЫҢ ЖЫРЫ

Домбырам басы бал қурай,
Басына қонар боз торғай,
Қалампырлы насыбай.
Насыбайды атпасам,
Ауырар менің басым-ай!

Домбырам менің екі ішек,
Күңіренеді еңіреп.
Мен де бірге күңіренем,
Көзіме ыстық жасым кеп.

Ай, албар-ды, албар-ды!
Сәрсенбайда зар бар-ды.
Зардан басқа не болсын,
Шықпаған құр жан қалды.

Бетегелі барқыттай
Белес-белден айрылдым.
Балдан қалған сарқыттай
Күміс көлден айрылдым.

Ай мүйізді ақ қошқар,
Ақтылы қойды бөрі алды.
Шұрқыраған жануар
Жылқыларымды ұры алды.

Ұры алмады, түн алды,
Түн алмады, жын алды.
Жаяу қалдым әйтеуір,
Біле алмаймын кім алды?!

Домбырамның құлағын
Бостау қылып бұрадым.
Жылқымның жөнін сілтеші,
Өркенің өссін, шырағым!

Домбырам менің қарағай,
Қылдың-ау, шіркін, заман-ай!
Жат бауыр болған жас шіркін
Кеткенің бе қарамай?!

Домбырам менің зарлайды,
Зарламайды, қарғайды.
Мен де бірге зарлаймын,
Көзімнен жас парлайды.

Домбырам басы бал қурай.
Қалампырлы насыбай.
Насыбайды атқан соң,
Жазылар менің басым-ай!
Жазылса да бас шіркін,
Тыйылмайды жасым-ай!..

ОҚЖЕТПЕСТІҢ ҚИЯСЫНДА

Арқада Бурабайға жер жетпейді,
Басқа жер ойды ондай тербетпейді,
Бурабай көлі мен Көкшетауды,
Көрмесен көкіректен шер кетпейді,

Қиясы мен бұлт құшқан Оқжетпестей,
Басқа тау ойды аспанға өрлетпейді.
Арқада Бурабайға жер жетпесе,
Алашта Кенекеме ер жетпейді.
Көкшеде күңіренген Кенем қайда?!
Дәриға, жүрегімді дерт өртейді.

Көкшені күндіз-түні мұнар басқан,
Қап-қара бұлттармен құшақтасқан.
Алдында бұйра жалды бөлек тау тұр,
Көкшеге қосылмаққа қойнын ашқан.
Мөп-мөлдір, дөп-дөңгелек көл ортада,
Жел ойнап ақ бетіне меруерт шашқан.
Сол көлдің жағасында Оқжетпес бар,
Жасаған мұнарадай құйып тастан,
Найзағай Оқжетпестің қиясында,
Жалғыз-ақ Кенекем ғой қадам басқан.

Алашта талай-талай ерлер өткен,
Ерлерде Кенекеме кім бар жеткен?
Сүйремей елін өрге, көрге сүйреп,
Ер емес “ершіктер” ол елді еңіреткен.
Жалғыз-ақ Кенекем ғой қайрат қылған,
Қазакты құтқарам деп қалың өрттен...
Бір кезде Кенекемді ойлар билеп,

Бір өзі Бурабайды кезіп кеткен,
Артында Оқжетпестің үңгір тау бар,
Сол тауда бірнеше күн мекен еткен.

Бір түні тым құтырып жел ойнайды,
Жынды жел қатты сақ-сақ күле ойнайды,
Бетінен жел кеп сүйіп алғаннан соң,
Кобіктеніп көл екеш көл ойнайды,
Сол түні сонау үңгір тау ішінде
Қабағын қарс жауып Кене ойлайды,
Қамалған қазағына жол таппаққа.
Жүрегін тілім-тілім тіле ойлайды,
Қазағым, ханың да мен, қараң да мен,
Сен үшін жаным құрбан деп ойлайды.

Кенекем құлаштаған ой теңізін,
Бұлдыратқан бұлдыр заман қыран көзін.
Бір кезде серпіледі, шығарған соң,
Ойлардың “уһ” деген у лебізін,
Келеді маң-маң басып Оқжетпеске,
Құмдарға жолбарыстай тастап ізін.
Көзін жұмып қияға шықсам-ау деп,
Ойлайды жоғарыға жөндеп жүзін.
Сол минут Оқжетпестің қиясында,
Жіберсе көзін ашып, көреді өзін.

Кенекем көзін ашып таң боп қатты,
Қараңғы, көз көрмейді ешбір затты...
Нажағай маңайында жарқ-жүрқ етіп,
Қарағай, сыпсаң біткен шулап жатты.
Төменде, Оқжетпестің етегінде,
Толқындар тасты сабап, тулап жатты.
Кішкене сескенгендей болғаннан соң
Кенекем аузына алды аруақты.
“Аруақ” деп алғанша аузын жиып,
Көреді қарсы алдында әппақ қартты.

Қарт сонда қозғағандай болды басын,
Қолыменен көтерді түкті қасын.
Ойнаған ақ бұлттай денесі әппақ,
Жасаған бұлт ішінде барлық жасын.
Күңіренген көлдердің көбігімен
Жуғандай әппақ қылып сақал-шашын.
Ізгі қарт “А” деп аузын қозғағанда,
Төменде судың шуы болды басым.
Қарт сонда күңіреніп “Аманбысың,
Кенежан, елдің ері жолбарысым.
Кенежан, берірек кел, сырттан балам,
Ел үшін елсіз жерде жортқан балам.
Сақтайтын көзден-тілден сендей ерді,

Ата-пір, қасиетті мен қарт бабан.
Өз қолыммен төменнен тартып алдым,
Қияда күтіп сені сансыз заман.
Ел үшін еңіреп туған жолбарысым,
Білемін жүрегінде бар бір жаран,
Сені улаған қазақтың қайғысы ғой,
Дәриға, қазағыңның күні қаран.

Алаштың алдын қара тұман жапқан,
Мынау орыс обыр ол еміп жатқан.
Заман азған шағында адам азбақ,
Көп ерлер жаумен бірге елін шапқан,
Кешегі Абылайдан азып туған,
Уәли анау, қар қатынмен басы қатқан.
Шормандай шолпылдаған шолақ билер,
Орыстың шекпеніне елін сатқан.
Кенежан, елің қалды жау қолында,
Алып кет алашыңды осы жақтан.

Тайсалма, тәуекел қыл, батыр балам,
Арсыға дұға асырар мен қарт бабан.
Еңіреген ерге серік жолдас болар,
Балауса жас жолбарыс – інің Науан.
Жау қалың: азғантай ел, азғантай шақ,

Болғай ед аруақ жар, құдай панаң.
Мерт болсаң мақсұтыңа жетпей егер,
Сол сағат мен осы жерде тасқа айналам.
Алашта тағы сендей ер тууын,
Төбеде тас боп шөгіп күтіп қалам”.

Осы сөздерді айтып қарт ғайып болды,
Таудың үсті тамаша нұрға толды.
Тербеліп, күңіреніп қара бұлттар,
Жер мен көк қасиетті жырға толды,
Бұлтты айдап, сылдыратып сумен ойнап,
Ерке жел тасты құшып сақ-сақ күлді.
Аллалап ну қарағай шулай-шулай,
Төменде тулай-тулай толқын өлді.
Тамашадан тас болып біраз тұрып,
Көзін ашып, Кене өзін жерде көрді.

Сол кеткеннен Кенекем кете барды,
Жанына жас жолбарыс Науанды алды,
Алашты алып шығып ел қылмаққа,
Жауына аш бөрідей ойран салды,
Үйсін, Дулат, Қырғызбен қол ұстасып,
Қытай мен қатынаспаққа ой ойланды.
Біле алмай надандықпен ердің ойын,
Сорлы қырғыз мерт қылды арыстанды.

Арыстан Алатауда мерт болғанда,
Оқжетпесте тұрған қарт тасқа айналды.

Содан бері бірталай заман өтті,
Алашты улай-улай жаман өтті.
Тұлпар – тулақ, ел арып, аруақ боп,
Сарыарқа сайран жердің сәні кетті.
Жолбарыстар жортатын сар далада,
Қорсылдаған доңыздар мекен етті,
Жалғыз-ақ Оқжетпестің қиясында,
Шөккен қарт күн шығысқа түзеп бетті,
Көп заман талмай-тозбай тау басында,
Алаштан Кенекемдей бір ер күтті.

Арқада Бурабайдай жер болмайды,
Алашта Кенекемдей ер болмайды.
Кене Арыстан мезгілсіз мерт болды ғой,
Алашқа бұдан да зор шер болмайды.
Ел азды, Арқа тозды, қайғы басты,
Күңіреніп біздей бейбақ жыр толғайды.
Құдай-ау, мәңгілікке қарғамасаң,
Кенедей енді неге ер тумайды?!
Кене жоқ, ізін басар іні де жоқ,
Дәриға, жүрегімді дерт улайды.

“Из казахских писателей я, конечно, люблю Абая ... После него люблю Магжана ... чья поэтическая индивидуальность настолько индивидуальна, что он перерастает рамки своей эпохи. Из числа всех нынешних писателей только слово Магжана устремлено в будущее и достойно останется в памяти грядущих поколений. Я не уверен и очень сомневаюсь в том, что сказанное каждым из нас, кроме него, останется в литературе”

Мухтар Ауэзов

“Абай – поэт ума, а Магжан – поэт поэтов. Магжан как поэт сильнее Абая. Мы должны учиться у Магжана”

Сабит Муканов

“Магжан Жумабаев имеет для казахского народа такое же значение, какое для англичан Шекспир, для русских – Пушкин”

Алкей Маргулан

“Магжан Жумабаев – вершина, возвышающаяся в сердце нашей духовной жизни,

ее видит всяк, кто поднимет голову и обрадуется ей. Знать Магжана, почитать его, гордиться им – значит знать, почитать свой народ, свой язык, свою культуру”

Гафу Каирбеков



КЛАССИК КАЗАХСКОЙ ПОЭЗИИ

Выдающийся казахский поэт Магжан Бекенович Жумабаев родился 25 июня 1893 года в ауле на берегу озера Сасыкколь возле нынешнего села Молодежное в районе имени Магжана Жумабаева Северо-Казахстанской области. Отец поэта Бекен до 1917 года был одним из крупных казахских баев. С приходом советской власти он стал волостным управителем Полудинской волости. У Бекена было семь сыновей и двое дочерей. Магжан был третьим ребенком в семье Бекена. Он сначала учился у аульного муллы затем в г.Петропавловске в медресе имама Мухамеджана Бегишева, выпускника Стамбульского университета. Здесь он изучает не только суры Корана, но и восточные (тюркский, арабский, персидский) языки и восточную литературу.

После окончания указанного медресе Магжан поступает учиться в высшее духовное учебное заведение города Уфы – медресе “Галия”. Однако здесь он учился недолго, так

как его знания, полученные в Петропавловском медресе были не ниже.

В 1913 году по совету старших товарищей Ахмета Байтурсынова и Миржакипа Дулатова он поступает в Омскую учительскую семинарию, которую окончил в 1917 году с золотой медалью.

В 1917 году он становится членом Акмолинского областного комитета Алашорды с центром в г.Омске. В 1919 году он работает в газете “Кедей сөзі” (“Слово бедняка”) в г.Омске, а затем в газете “Бостандық туы” (“Знамя свободы”) в г.Петропавловске.

В 1918-1919гг. Магжан работал директором двухгодичных курсов по подготовке учителей для казахских школ, открытых в г.Омске. А в 1920 году – директором трехмесячных курсов “Красных учителей” в г.Петропавловске, на основе которых впоследствии был организован Петропавловский Казпедтехникум.

В 1922-1923гг. он работает преподавателем Ташкентского казахского института просвещения, одновременно сотрудничая в газете “Акжол” и в журналах “Сана” и “Шолпан”. В 1923-1927гг. учится в

Московском литературно-художественном институте, сочетая учебу преподавательской работой в коммунистическом университете трудящихся Востока (КУТВ).

В 1927-1929гг. Магжан работает преподавателем казахского языка и литературы в Петропавловском казпедтехникуме и в совпартшколе. В июне 1929 года он был арестован как бывший алашордынец, заключен в знаменитую московскую “Бутырку” и сослан на 10 лет в Карельский край. В 1936 году с помощью А.М.Горького и Е.П.Пешковой досрочно был освобожден. Однако ему недолго приходилось быть на свободе. В конце декабря 1937 года он был второй раз арестован и в марте 1938 года расстрелян как “враг народа”. И только в конце 1988 года был полностью реабилитирован.

За свою короткую и трудную жизнь Магжан создал много замечательных стихов, поэм, несколько рассказов, а также учебников. Он перевел ряд произведений Гете, Гейне, Жуковского, Фета, Мамина-Сибиряка и других.

Несмотря на тяжелую трагическую жизнь

Магжан сумел создать истинно самобытные, уникальные произведения. Неслучайно его современник Жусупбек Аймаутов высоко оценил его поэзию: “Магжан силен чеканностью, образованностью и выразительностью слога. Слова в его стихах, подобно жемчужинам, нанизанным на шелковую нить. Стихам его присущи нежность, порою, печально-горестная тональность. Подобного поэта, как Магжана, с его теплым, мягким, зефирным звучанием слога, не встретишь среди современных казахских поэтов. Он умеет извлекать чарующие звуки из сердца кобыза ...”

Что же способствовало своеобразию и неповторимости Магжана Жумабаева, каким ключом открывается волшебный мир его поэзии?

В его творчестве соединились, по верному определению М.Базарбаева (“Казахстанская правда” 1.02.1989 года) два потока культур – восточной и европейской. На талант и творчество Магжана повлияла мировая и русская классика, с которой он обстоятельно

познакомился во время учебы в Омской учительской семинарии и высшем литературно-художественном институте в г.Москве, возглавляемом В.Брюсовым.

Магжан был высокообразованным человеком с энциклопедическими знаниями, владел многими языками: арабским, персидским, турецким, татарским и, конечно, основательно казахским.

Однако судьба его была трагической. Талантливый поэт, достойный преемник Абая и классик казахской поэзии Магжан дважды был незаконно репрессирован, подвергнут унижениям и гонениям, лишен права писать. Но великий талант поэта, в какую бы темницу его не заключили, подобно яркому солнечному лучу вырвался на волю и озарил все вокруг себя ярким светом. Стихи Магжана, запрещенные в течение долгих десятилетий, хранились в памяти народной, перелagались на музыку, пользовались неслыханной популярностью в странах Востока. Не случайно Магжана Жумабаева знают в Монголии, Китае, Турции.

СВЕЧА В УРАГАННОЙ НОЧИ (перевод А.Паршикова)

Так темна ураганная ночь в золотой степи,
Только смерть заключает в себе молодой
простор.

Огонек над свечой она мнет, но не ей слепить
Этот миг, что со светом на месте пропал с тех
пор.

Тяжелеет тьма в сгустившихся облаках
И свирепо мечется ураган,
Благодарен я мигу света в слабых руках,
Слабой свечке, чей свет в темноте моргал.
Будет долго она пылать, если повезет,
Эта малость огня, восхищающий душу риск,
Как небесный свод, открывающий горизонт,
Я луну еще назову, вспомню солнечный диск.
Но слабеющий луч ее не заметят те,
Чье довольное око – чужого света неймет,
Стыньте все, кто пресытился в темноте!
Есть душа, что свечу в ураган найдет!

ВЕСНОЙ
(перевод А. Жовтиса)

День настал! Тебе все ж не спится,
Озорница ... Баловница!
Пробудись, ягненок мой.
Сон стряхни, лицо умой! –
Так Заря будила Землю,
А земля лежала, дремля,
В блеске утренних лучей.

Вот тихонько шевельнулась,
Потянулась и проснулась.
Только медлит встать, шутя, -
Непослушное дитя!
И щеки ее касаясь,
Мать склонилась, улыбаясь,
И целует горячей.

И, откинув одеяло,
Степь под солнцем засияла,
И бежит вода, звеня,
И смеется в свете дня,

Рассказать о чем-то хочет –
Как ребенок, все лопочет,
Разливается ручей.

Свежею водой умылась,
Празднично принарядилась.
И красуется Земля,
Радуясь и веселя
Разнотравьем и цветами,
Многоцветными шелками,
Многозвучием речей.

И с нее, своей отрады,
Целый день не сводит взгляда
Солнце – ласковая Мать,
Не устанет обнимать,
Целовать и любоваться –
Им теперь не расставаться
До вечерней темноты!

А у края неба тучи
Шепчут, собираясь в кучи –
Сочтены, мол, наши дни,
Бесприютны мы, одни,

Нас никто не приласкает,
Видишь, слезы проливают
И роняют с высоты ...

ВСЕМУ МИРУ

Всему миру известна отвага моя,
Я не тот, кто боится воды и огня,
Окрыленный стихами, я – сын поднебесья,
Мне вздохнуть от врагов нет ни ночи, ни дня.

Покорял я вершины Алтая не раз,
До Китая стрела долетела тотчас,
Если только натягивал я тетиву –
Упавал я на сердце, прищуря свой глаз.

Я преграды без устали приступом брал,
После схватки смертельной я льва оседлал.
Если я испугаюсь какой-нибудь шавки.
Пусть земля поглотит – там, где в страхе я встал.

Несчастный казах, твоя в страхе душа,
Ты в рубище жалком идешь, не спеша.
Повержено знамя ...

За что ни возьмешься –
В руках только днище пустого ковша.

Тебя сторонятся наука и труд,
И мысли святые тебя не гнетут.
Ночами кровавые слезы ты льешь,
Что в спячке грядущие годы пройдут.

Очнись и воспрянь! – наступила пора.
Тебя день и ночь угнетали вчера.
Ты в сторону их, как облезший тымак.
Отбрось, чтобы новые слышать ветра.

И, в книги вникая, невежества тьму
Рассеешь, разрушишь незнания тюрьму.
И века грядущего будешь достоин,
И – равным по уровню миру всему.

ЛУЧ

(перевод Б. Канапьянова)

Долгою была разлука,
Вот встретились они

И поведали друг другу,
Как в былые жили дни.

Пережитые печали
Привели под этот кров.
И глаза их засияли,
И все меньше, меньше слов.

Губы в жажде раскрывались,
И тела сплетались их,
И в единый мир сливались,
Что был создан для двоих.

Ветерок ли бился ранний
Взмахом легкого крыла? –
Но от близости дыханий
Их растаяли тела.

Как безжалостная память
Выдаст тайну дней былых,
Так невидимое пламя
Лица пожирало их.

И сгореть, и кануть в бездну –
Только бы всегда вдвоем ...

Но сверкнуло, словно перстнем,
Солнце яростным лучом.

Сон исчез, что враг в тумане,
Затерялся среди круч,
И она еще в обмане,
В опьяняющем дурмане,
Сожалеет, что вне канет,
Что всему виною луч.

А в тюрьме в одной из камер
Рады этому лучу.
По стене скользнул и замер.
И за ним следят глазами,
Словно он сродни ключу.

МОЕ ЖЕЛАНИЕ

Слышишь, судьба, не хочу подаяний!
Полною мерой отмерь мне страданий,
В огненном вихре сжигаю дотла.
Пусть этот вихрь мое тело корежит,
Испепелит, до золы уничтожит, —
Так, чтоб из глаз моих соль потекла.

Волю мою ты повяжешь тюрьмою –
Я свое горе слезами омою.
Будешь пытаться ты разлукой меня –
Рваться сквозь стены к возлюбленной стану
Да под недреманным оком охраны
Губы кусать, безысходность кляня.

И вот когда возрастут до предела
Муки души и страдания тела.
Чтобы уж знать – не бывает больней,
Мысль о свободе спасением станет,
Чем недоступней она, – тем желанней,
Тем иступленнее песни о ней.

Пусть же окрепнет рожденный в неволе
Голос мой, полный печали и боли,
Пусть долетит он до Сарыарки
И устремиться к единственной цели –
К душам сородичей. Да неужели
Он не пронзит Вас, мои земляки!

Слышишь, судьба, не хочу подаяний!
Полною мерой отмерь мне страданий,
Жги на огне, в три погибели гни!
Если народ разбужу я стихами,

Горе отступит, и жаркое пламя
Высушит слезы, к чему мне они!

ЭЙ, САРСЕМБАЙ!
(перевод Л. Степановой)

Эй, Сарсембай, коня поторопи!
Без этой вот предзаревой степи
С мое пожить попробуй!
Чу! Чу! Ну, что же ты, подстегни коня!..
Я в городе не прожил бы и дня,
Когда бы не учеба.

Ты на него, оборотясь, взгляни:
Горе подобен, чудищу сродни,
Лежит он в шуме, гаме.
Ночь и туман колышутся над ними,
Дыхание его – огонь и дым,
В глазах не меркнет пламя.

Громкоголосый, что ни слово – яд,
А воздух?! Как вдыхал я этот смрад?
Не задохнулся – выжил!
Да не смотри ты! Что смотреть туда?

Когда ж аул, покажется, когда?!
Эй, Сарсембай, гони же!

У женщин на уме один лишь блуд.
Потягиванием в сети увлекают,
Повиливаньем зада.
Ну, а мужчины – жизни нет ни в ком,
Как будто в этот город напрямиком
Пришли они из ада.

И не горит огонь в душе у них,
Лишь об еде заботы все, – иных
Желаний нет в обжорах,
Исчадья ада, дети тьмы ночной,
Они не знают радости иной,
Чем жить в вонючих норах.

Для них, слепцов, и небеса пусты.
А нам мигают звезды с высоты,
Луна свой лик не прячет.
Как в городе мечталось о степи!
Лошадку, Сарсембай, поторопи!
Да не жалей ты клячи!!!

Иль сон сморил тебя? Проснись, встряхнись!
Спой от души. Рванется песня ввысь,
Услышат звезды пенье ...,
Гони, спеши! Ведь там аул, родня!..
Не то, ей-богу, сердце у меня
Сгорит от нетерпенья!

Когда к груди прижму степной простор,
Волной озерной утолю свой взор,
Тогда душой воспряну.
В Сарыарке ветра – шелков нежней,
Я их люблю и до скончанья дней
Любить не перестану.

Да не молчи же ты, в конце концов!
Ужель не видишь, что земля отцов
Все ближе к нам, все ближе!
Все дальше город ... Не гляди туда!
Когда ж аул покажется, когда?
Ну, Сарсембай, ну, милый мой, гони же!

АБАЮ
(перевод Льва Халифа)

Поэт и ученый,
Себе не имеющий равного,
Твои слова останутся навек.
Мыслитель,
Попирающий рабство,
Простолюдин,
Взлетевший вверх.

Весь мир узнает имя твое звучное,
Хотя при жизни
Твой народ упрямый,
Скорей причитания муллы заучивал,
Чем твои песни в сердце своем
Прятал.

Как долго вызревать признанию,
Признание после смерти ставят.
Лишь после смерти
Рождаются заново,
А потому поэты

Не имеют старости.
От человека остается след –
Умрет сапожник – ремесло останется.
Богач умрет и следа нет,
Поэт умрет – слова рождаются в памяти.
Ты будь спокоен,
Спи,
Учитель,
Твоим словам пропасть не суждено,
Осталась молодежь –
Она начитанна,
Твоим словам – ее быть вождем.

Идут неспешно караваны мира,
Прошлое на спинах пронося ...
И твой народ без тебя немислим,
Как ты когда-то без него не знал себя.



ПРОРОК

*Устремляя наши очи,
На бледнеющий Восток,
Дети скорби, дети ночи,
Ждем, не придет ли наш пророк.*

Мережковский

В мрак ночной запахнут Запад,
В мрак ночной,
Где нет зари.
Дети ночи,
Мрака заводь,
Птиц ночных щемящий крик.
В мрак ночной запахнут Запад,
Ни звезды,
Ни стебелька.
Дети ночи,
Бог ваш замер,
А другого поискать!
Дети ночи – голос зычный,
Голос мертвенной тоски ...
Чтоб пророки не косноязычили –
Им отрезают языки.

Богу крест – надежным стержнем,
Кровь божественной воды.
Поклоняются мертвому телу,
Душу выпустив в единый дых.

Кровь сладка богов распятых,
И мыслителей хрупки лбы.
Свет поярче, чем расправа,
И темнее ночь – вражды.
Чаша полнится краями,
Пресыщает тело яд.
Дети ночи –
Свет кровавый,
Свет вонзенный острия.

Ночь темна, хоть око выколи!
Это что смеются
Иль режут?
Там – война.
Там крови столько выпало,
Там – на Западе
В ночном краю.

Духи ночи,
Дети ночи,

Из глазниц темнота сочит,
Спотыкаясь,
Падая ночи в ноги,
Толпы слепцов,
Что увидят в ночи?
Ночь мрачна,
Потоки черной крови.
Вереницей слепцы идут.
И от крови черной,
И от скорби
Поднимается серный дух.
Кровь и скорбь душат сына ночи,
Тяжелы его думы в ночи.
Время, еле передвинув ноги,
Гулким эхом окрест кричит.

Рот прикрыт,
Как веки, плотно.
Рот – слепец,
И глаз – слепец.
Ночи сын,
Он ждет пророка,
Что с Востока
Придет наконец.

Там, где солнце
Однажды разлилось,
Тьму ночную расколов, –
Огнеглазые гунны-аттилы,
В них моя золотится кровь.
В них черты угловаты и резки,
И глаза до висков узки,
Солнце бьется в каждой их клетке,
Пламя – мать их красоты.
Не скорби,
Слепец,
Не печалься,
Я – сын солнца,
Я иду,
Иду,
Происшедший от солнца,
Я сердце для тебя зарей зажгу!

Ты читай предсмертную молитву,
На Востоке встает рассвет,
Это солнце
В спину окликнет
И лучами заполнит мой след.

Я – пророк,
Я иду,
И грохочут
В перезвоне лучей небеса,
Я – пророк,
И путь мой не кончен,
Если тьмой
Земной
Окутан шар.
Как скорбна земли протяжная песня.
Как ночей протяжных
Темен гнет!
Тьма ползет,
Разрезанная весело –
Это солнце,
Солнце встает.

ГУЛЬСИМ
(перевод В. Шестерикова)

Глаза верблюжонка, волшебная речь,
Гульсим-ханым, жду, как с зарей, с тобою
встреч,
И взор мой, столкнувшись со взором твоим

Разбередил мне всю душу, Гульсим.
Глаза верблюжонка, волшебная речь ...
Гульсим-ханым, запросто ты можешь сжечь
Меня поцелуем и смехом своим,
Что солнце в сравненье с тобою, Гульсим!

СОЛОВЕЙ

(перевод В. Шестерикова)

Так выводил свое ты соло,
Так тонко чувства выражал.
Что брал восторг, бросало в холод
И в забытье, в озноб и в жар.

Когда поешь ты, то в сторонку
Слетают, пение свое
Оставив, даже жаворонки,
И – замолкает воронье,

Внимая трелям и раскатам,
Способным разогнать тоску,
И непоседы – жеребята
Вдруг замирают на скаку.

Ах, птичка милая, поведать
Спешу тебе в слезах о той.
За кем пошел навек бы следом,
Разлуку выстрадав душой.

Слетай к возлюбленной, в край дальний
И под окном ей – с ветки спой,
Как полон я тоской-печалью,
И прежде, чем лететь домой,

Разбереди моей любовью,
Рулады мастерски верша,
Чтоб дивной трелью околдована,
Зажглась огнем ее душа.

Мне исцеленьем будет лучшим
Твоя лишь песня, может быть ...
Лишь песней может тронуть душу,
И целый мир заморозить.

РОДНАЯ ЗЕМЛЯ
(перевод В. Шестерикова)

Мне, как мать земля родная
Подарила белый свет,
Словно солнце, озаряя
Годы юношеских лет.

Плоть от плоти, я с тобою ...
Ты вместила целый мир,
Без тебя мне свет не мил,
Нет мне места под луною.

Не забыть озер мне тихих,
Где я днями пропадал,
На двухлетке злой и дикой
Эту степь я объезжал.

От меня, как озорница,
Юность спряталась в туман,
Но хотел б я с ней сразиться
В аксуек, в алтыбакан.

Мы судьбе подвластны – знаю,
Но и в дальней стороне
Будет родина степная,
Как березка, жить во мне.

СЛОВО ХРОМОГО ТИМУРА

- Что такое вселенная?
- Она величиной с ладонь!
Не пристало множеству богов
Быть на одной ладони.

Тенгри – бог неба,
Пусть он властно правит своим небом!
Бог земли – я, Тимур,
Пусть Тенгри не трогает моей земли!

У бога неба – Тенгри
Ни рода нет, ни сути.
Бог земли Тимур:
Родом – турок, сутью – огонь!..

ЛЮБЛЮ

Словно пепел, выцветшие волосы,
Девяносто пяти лет,
А глаза – могильный мрак,
Горбясь, перебирает четки,
В землю уставившись взглядом,
Завидев меня, тяжело вздыхает, –
Есть у меня старая мать.
Сам не знаю почему,
Эту мать я люблю!
Нет в глазах света небес,
Нет на устах райских песен,
Объятия – без пламени, без яда,
Не извивается, как змея,
Слов нет таких, как слова Корана, –
Все, что знает, – казан и очаг, –
Есть у меня диковатая жена.
Сам не знаю почему,
Эту жену я люблю!

Отягощенные сном веки,
Глубоко нахлобучен тымак,

И лень свою супругой почитает,
Живет по старым законам,
Бредет вслед за стадами,
Вместе отдыхает, вместе двигается,
Есть у меня народ Алаш,
Сам не знаю почему,
Этот народ я люблю!

Играют миражи,
Воют бураны,
Зима – белый саван, лето – желтый.
Ни лесов, ни звука,
Ни гор, ни воды,
Только серые-серые камни, –
Есть у меня земля Сары-Арка.
Сам не знаю почему,
Эту землю я люблю!



МАЗМҰНЫ:

Жыр жұлдызы.....	5
Бұлбұл.....	14
Атақты ақын сөзі алтын хакім Абайға.....	15
Туған жерім – Сасықкөл.....	16
Туған жер.....	18
Орамал.....	19
Гүлсімге.....	22
От.....	26
Пайғамбар.....	30
Күншығыс.....	34
Ақсақ Темір сөзі.....	37
Тез барам.....	37
Қазақ тілі.....	38
Жер жүзіне.....	39
Мен жастарға сенемін.....	40
Айда атыңды, Сәрсембай.....	42
Сүйемін.....	44
Мен кім?.....	46
Сүй, жан сәулем.....	47
Шолпы.....	48
Сен сұлу.....	49
Гүлсім ханымға.....	50

Толқын.....	51
Жазғытұрым.....	52
Жаз келеді.....	54
Жан сөзі.....	57
Жұлдызды – жүзік, айды алқа ғып берейін.....	62
Түркістан.....	64
Сәрсембайдың жыры.....	69
Оқжетпестің қиясында.....	71
Классик казахской поэзии.....	80
Свеча в ураганной ночи.....	85
Весной.....	86
Всему миру.....	88
Луч.....	89
Мое желание.....	91
Эй, Сарсембай.....	93
Абаю.....	96
Пророк.....	98
Гульсим.....	102
Соловей.....	103
Родная земля.....	105
Слово хромого Тимура.....	106
Люблю.....	107

Редактор: О. Қали
Шығаруға жауапты: Қ. Мұқанов
Басылымға дайындаған: Н.Байтенова
Корректорлар: Қ. Мұқанов, Д. Бектасова
Коркемдеуші дизайнерлер: С. Ахмадиева,
О. Ледовских.

Терілген уақыты - 2002 жылғы қаңтар айы. “Асыл мұра” орталығы компьютерінде терілді. Басуға 4 қаңтар 2002 жылы қол қойылды. Офсеттік басылым. Әріп түрі “Times Kas” . Пішімі 60x90,

1/32, көлемі 4,5 баспа табақ. Тапсырыс 28. Тапсырыс беруші Солтүстік Қазақстан облыстық мәдениет департаменті. 1000 дана. Бағасы келісімді.

Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы, Конституция көшесі, 11. “Полиграфия ААҚ, № 6 облыстық баспаханасында басылды. 2002 жыл.